

De Goede Week in de Orthodoxie

**Een liturgische verklaring
van de Heilige Week**

Jezus beklimt het Kruis

Aartspriester
Alexander Schmemmann

© Thomas van der Horst&Gozalov Books, Den Haag, 2023
Tel.: +31 (0)70-352 15 65
E-mail: gozalovbooks@planet.nl
Website: www.hetsmallepad.nl

ISBN: 9789079889709; 978-90-79889-70-9

De oorspronkelijke titel van het boek is "Orthodoxy holy week: a liturgical explanation for the days of Holy week", 1964, St. Vladimir's Seminary Press (Internet Archive). In eerste instantie gepubliceerd door het 'Department of Religious education, Orthodox Church in America'. In het vervolg zal de vertaling van 'the Holy Week' telkens letterlijk vertaald worden.

Vertaler: Thomas van der Horst, vanderhorstatm@gmail.com
Correctie: Klooster Moeder Gods Portaitissa, Trazegnies, België, portaitissa@skynet.be

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook worden opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord door de vertaler	4
I. LAZARUSZATERDAG	20
II. PALMZONDAG	24
III. HEILIGE MAANDAG, DINSDAG EN WOENSDAG	27
IV. HEILIGE DONDERDAG	34
V. GROTE EN HEILIGE VRIJDAG	40
VI. GROTE EN HEILIGE ZATERDAG	46
VII. HEILIG PASCHA	57
De dagboeken van Vader Alexander Schmemann	
1973 – 1983	61
Hoofdstuk 1: 1973	62
Hoofdstuk 2: 1974	69
Hoofdstuk 3: 1975	80
Hoofdstuk 4: 1976	89
Hoofdstuk 5: 1977	99
Hoofdstuk 6: 1978	107
Hoofdstuk 7: 1979	111
Hoofdstuk 8: 1980	116
Hoofdstuk 9: 1981	122
Hoofdstuk 10: 1982	131
Hoofdstuk 11: 1983	144
Nawoord door Vader John Meyendorff.....	145
Aleksandr Solzhenitsyn, “The Easter Procession”	157
Andere titels van Vader Alexander Schmemann	168

VOORWOORD DOOR DE VERTALER

De auteur van dit boek over de Goede Week, Vader Alexander Schmemmann, aartspriester in de Russisch Orthodoxe Kerk, werd in 1921 te Revel, het huidige Tallinn, de hoofdstad van Estland, geboren als tweelingzoon in een Russische emigrantengezin afkomstig uit St.Petersburg. Zijn vader Dimitry diende als militair in het leger van de Tsaar, maar werd na de Revolutie met zijn gezin verbannen naar Estland. Toen de kinderen nog klein waren verhuisde het gezin door naar Parijs. Daar was reeds een omvangrijke gemeenschap van Russische emigranten met eigen Russische scholen. De jonge Alexander koos op den duur voor een Frans lyceum. In die tijd werd hij misdienaar en subdiaken in de St.Alexander Nevsky Kathedraal. Het zou zijn bakermat worden voor zijn latere loopbaan als priester. In de oorlogsjaren (1940-1945) studeerde hij aan de Sorbonne, de Universiteit van Parijs, en vervolgens aan het Orthodox Theologisch Instituut van St.Sergius aldaar. Dit instituut was na de ontstane verwarring als gevolg van de Russische Revolutie uitgegroeid tot het centrum van de Russische Orthodoxe wetenschap. Eén van Alexander Schmemmanns docenten was Vader Sergius Bulgakov (1871-1944), mede-oprichter van het instituut en één van de leidende, zij het niet onomstreden, theologen van de twintigste eeuw.

Priesters mogen in de Orthodoxe Kerk gehuwd zijn mits hun huwelijk voor de priesterwijding heeft plaatsgevonden. Vader Alexander trouwde daarom al tijdens zijn studietijd in 1943 en wel met Juliana Ossorguine (1923-2017). Ook zij was emigrant. Haar familie was verdreven van hun landgoed ten zuiden van Moskou. Drie jaar na hun huwelijk werd Vader Alexander priester gewijd in 1946. Vanaf dat moment tot 1951 was hij docent kerkgeschiedenis aan het St. Sergius Instituut. Als man met een sterke passie en oog voor de wereld om hem heen raakte hij actiever betrokken bij het leven van de Orthodoxe Kerkgemeenschap in Frankrijk, alsmede bij haar oecumenische contacten.

Het zijn de jaren waarin de Liturgische Beweging in de Rooms-katholieke Kerk volop actueel was. Na een eerste

aanzet door de Rooms-katholieke monnik Dom Louis Pascal Guéranger¹ in 1832 om de liturgie te hervormen en haar in zijn gregoriaanse schoonheid te herstellen, ontstond in de tientallen jaren daarna een hernieuwde belangstelling voor de Liturgie. Vader Alexander Schmemmann uit in zijn dagboeken zijn bewondering voor de gregoriaanse hymnen. In het voetspoor van Dom Guéranger gaf de eveneens benedictijnse monnik Dom Lambert Beauduin vervolgens in 1909 de aanzet tot de Liturgische Beweging bij wijze van een oproep om de gelovigen een actievere rol in de liturgie te geven. Het was de tijd waarin in bredere zin Duitse en Franse theologen op zoek gingen naar een herbronning van heel het kerkelijke leven vanuit het gedachtengoed van de Kerkvaders. Als vanzelfsprekend zocht Dom Beauduin toenadering tot de Orthodoxe Kerk, niet om te bekeren, maar om al luisterend elkaar te vinden en te respecteren. Hij stichtte daartoe een oecumenisch klooster in het Belgische Amay, dat later naar Chevetogne werd verplaatst. In 1953 was Dom Lambert Beauduin voor het eerst aanwezig op een bijeenkomst over orthodoxe theologie in 'Saint-Serge'.² Vader Alexander, die contacten met Chevetogne onderhield, was net twee jaar daarvoor tot professor in de kerkgeschiedenis benoemd aan het Orthodox Theologisch Instituut St.Vladimir te New York, waar hij vanaf 1962 tot zijn dood op 13 december 1983 decaan was. Verder was hij als professor verbonden aan enige andere theologische instituten en hij was bovendien een veelgevraagd gast spreker in het hele land.

In St.Vladimir had Vader Alexander uit hoofde van zijn functie als kerkhistoricus een focus op het verleden. Maar vanuit die invalshoek keek hij tevens met een scherpe kritische blik naar de actualiteit. Hij voelde zich in alle opzichten betrokken bij zowel de Kerk als bij de ontwikkelingen in de wereld. Niets leek hem te ontgaan. In deze jaren voelde hij dan ook een groeiende passie om antwoorden te vinden op de actuele vragen van zijn eigen tijd, echter wel op een heel ander vlak

---

1 Dom Paulus Delatte, Dom Guéranger, Abt van Solemnes, 2 delen / uitgegeven door Abdij Sint Benedictusberg Vaals, 1969, I, p.107: bisschoppelijke goedkeuring voor uitwerking van de hervormingsinitiatieven.

2 Jacques Mortiau en Raymond Loonbeek, Dom Lambert Beauduin [1873-1960] – Stichter van Chevetogne, Voorloper met een wijde blik (Valkhof Pers, 2005)

dan zijn tijdgenoten, zoals hij dit naderhand formuleerde in het voorwoord van zijn boek over de Eucharistie waarin hij de crisis in Kerk en wereld typeert als een ‘eucharistische crisis,’ een thema dat hem vanaf zijn adolescentie al bezighield: “Wellicht zullen veel mensen verbaasd zijn, dat ik, in antwoord op deze crisis, voorstel om onze aandacht niet te richten op haar diverse aspecten, maar veeleer op het sacrament van de Eucharistie en op de Kerk, waarvan het leven uit dat sacrament voortvloeit. Ja, ik geloof oprecht, dat juist hier in dit Heilige der Heilige van de Kerk, in deze opgang naar de Tafel des Heren in zijn Koninkrijk, de bron van de vernieuwing is waar wij op hopen. En ik geloof oprecht, zoals de Kerk het altijd geloofd heeft, dat deze opwaartse reis begint met het ‘opzij zetten van alle aardse zorgen’ door deze overspelige en zondige wereld te verlaten. Geen ideologische poespas of moeite meer, maar een geschenk uit de hemel zijn is de roeping van de Kerk in de wereld, de bron van haar dienstbaarheid.”³

Het duurde niet lang eer hij met zijn unieke inbreng herkend en erkend werd als een leidende exponent van de Orthodoxe liturgische theologie, die de liturgische traditie van de Kerk als de belangrijkste expressie ziet van het christelijk geloof. Zijn latere mededocent John Meyendorff, die net als Alexander Schmemmann kerkhistoricus was, schrijft in zijn *In Memoriam*⁴ na het overlijden van Vader Alexander over diens opmerkelijke ommekeer van kerkgeschiedenis naar de liturgiewetenschap in de begin van de jaren vijftig. Dit *In Memoriam* is achterin dit boek opgenomen.

Alexander Schmemmann promoveerde op 5 juli 1959 aan het Orthodoxe Theologisch Instituut St. Sergius op het proefschrift ‘Tser-kovny Ustav: Opyt Vvedeniia v Liturgicheskoe Bogoslovie’ (The church Ordo: Introduction to Liturgical Theology). In het spoor van de Franse en Duitse theologen van de Rooms-katholieke Liturgische Beweging wil ook Vader 3 Alexander Schmemmann, *The Eucharist – Sacrament of the Kingdom / St.Vladimir’s Seminary Press (1984)*. Een Nederlandse vertaling van dit boek is in voorbereiding (2023).

4 Vader John Meyendorff, *In Memoriam* Protopresbyter Alexander Schmemmann / www.schmemann.org - SVTQ - John Meyendorff, “A life worth living”.

Alexander weg uit het denken over de liturgie vanuit louter regels (rubrieken) en scholastieke classificaties. Sinds de Middeleeuwen leken de westerse theologische discussies over de Eucharistie en de Sacramenten alleen nog maar te gaan over een bijna technische genadewerking. In verhouding daarmee leken de theologen slechts aandacht te hebben voor zaken als de morele gesteltnis van de priester of die van de gelovige rond de vraag wanneer een sacrament wel of niet geldig of geoorloofd gegeven of ontvangen wordt. Dit denken is ook in de Orthodoxie binnengedrongen constateert Vader Schmemmann in zijn werk over de Eucharistie, zijn geliefde thema. De Orthodoxie zou zich teveel hebben laten beïnvloeden door deze westerse tendensen. Vader Alexander hield net als de theologen van de Liturgische Beweging vurige pleidooien om vanuit de theologie van de Kerkvaders terug te keren naar de Bijbelse kerngedachtes. In zijn boek over de Grote Vasten, *The Great Lent – Journey to Pascha* benadrukt Vader Alexander zo'n Bijbelse kerngedachte die voor de Kerkvaders belangrijk was, namelijk de koppeling van de Grote Vasten als voorbereiding op het Paasfeest, hetgeen de Apostel Paulus bondig samenvat in zijn verkondiging dat we in Christus sterven, verrijzen, gedoopt worden en leven (o.a. Rom.6):

“Christus zegt in het Evangelie: kies de smalle weg, worstel en lijd want dat is de enige weg naar werkelijk geluk. En hoe zouden we zonder de hulp van de Kerk die verschrikkelijke keus kunnen maken, hoe kunnen we ons bekeren en terugkeren naar wat ons ieder jaar met Pasen glorieus beloofd wordt? En hier wordt de rol van de Grote Vasten duidelijk. Het is het hulpmiddel dat de Kerk ons biedt, de leerschool voor de bekering, het enig mogelijke om Pasen niet louter te beleven als het weer mogen eten en drinken en het goed hebben, maar werkelijk als het sluitstuk van het ‘oude’ in ons, als onze intrede in het ‘nieuwe’.

In de vroege Kerk was het hoofddoel van de Vasten om de catechumenen, dit wil zeggen, de nieuw bekeerde christen, voor te bereiden op het Doopsel dat in die tijd nog gedurende de Paasliturgie werd toegediend. Maar zelfs toen het nog maar zelden voorkwam dat de Kerk volwassenen doopte en het instituut van het catechumenaat verdween, bleef de grondreden van de Vasten dezelfde. Want zelfs al zijn we ge-

doopt, datgene wat we voortdurend verliezen en waaraan we ontrouw zijn, is precies dat wat we bij het Doopsel ontvingen. Daarom is Pasen ieder jaar onze terugkeer tot ons eigen Doopsel – terwijl de Vasten onze voorbereiding is op die terugkeer – de taaie en volgehouden inspanning om onze eigen doortocht of ‘Pascha’ naar het nieuwe leven in Christus waar te maken.

Als de vastendiensten, zoals we zullen zien, zelfs nu nog hun karakter van catechese en doopdienst bewaren, dan is dat niet bedoeld als een archeologisch restant van vroeger, maar als iets dat kracht geeft en essentieel voor ons is. Want de Vasten en het Paasfeest, nogmaals gezegd, zijn elk jaar voor ons herontdekken en hervinden van wat er, door ons eigen afsterven en onze verrijzenis in het Doopsel, met onszelf gebeurd is.

Een tocht, een pelgrimstocht! Maar wel zo, dat we, als we aan het begin staan, als we de eerste stap zetten in de ‘lichtende droefheid’ van de Vasten, dat we – ver, ver weg – de eindbestemming zien. Dat is de vreugde van Pasen, dat is het binnentreden in de glorie van het Koninkrijk. En het is dat visioen, die voorsmaak van Pasen, die de droefheid van de Vasten lichtend maakt en onze inspanning om de Vasten te beleven tot een ‘geestelijke lente’. De nacht kan donker en lang zijn maar de hele weg door lijkt er een mysterieuze en stralende dageraad aan de horizon te glanzen. “Laat onze hoop niet vergeefs zijn, o Menslievende”.⁵

Dit voorliggende boek over de Heilige Week zou gezien kunnen worden als een natuurlijk vervolg op Vader Alexanders beschouwing over de Grote Vasten. Zijn reflecties over de Heilige Week echter komt men niet zo gauw tegen in overzichten van zijn publicaties. Zelfs de Amerikaanse versie van Vader Alexanders dagboeken *The Journals of Father Alexander Schmemmann*⁶ maakt er achterin het boek geen melding van, of het moet zijn dat dit artikel over de Heilige Week een onderdeel vormt van een van de daar genoemde boeken, maar daar heeft de vertaler geen aanwijzingen voor gevonden. In deze

---

5 Alexander Schmemmann, *De Grote Vasten – Ascese en Liturgie in de Orthodoxe Kerk / Monastieke Cahiers 42*, Uitgaven Abdij Bethlehem B-2820 Bonheiden, p.23-24

6 *The Journals of Father Alexander Schmemmann 1973 – 1983*; translated by Juliana Schmemmann / St.Vladimir’s Press Crestwood, NY, p.353

vertaling is volgend op de tekst over de Heilige Week een bloemlezing gegeven van al die dagboeknotities waarin de Grote Vasten en Pasen ('Pascha') ter sprake komen. Ze geven een goed beeld van de belevingswereld van Vader Alexander. Het scharniermoment tussen de Grote Vasten en de Heilige Week is in zekere zin Lazarus-zaterdag, de zaterdag voor Palmzondag. Het verhaal uit Johannes 11 over de opwekking van Lazarus, de goede vriend van Jezus, is in de westerse Kerk alleen in het A-jaar als zondagse lezing opgenomen en dus is het veel minder als een krachtig geloofsgegeven aanwezig in de voorbereiding op Pasen dan in de Orthodoxe Kerken, waar het de start van de Heilige Week is en als voorbode van de Opstanding van de Heer gezien en beleefd wordt. Voor Vader Alexander is deze zaterdag van een meer dan bijzondere betekenis, zoals hij het in zijn dagboeken beschrijft op 17 April 1976 als "mijn favoriete feest van alle feesten". Na het lange vasten komt nu het eind in zicht in de vorm van de vreugde van het Paasfeest. In de diensten bespeurt hij een zowel opgetogen als ingetogen sfeer van rechtvaardiging en leven. Traditioneel is het het Paasfeest zelf dat getypeerd wordt als 'het Feest der Feesten'. Wetenschappelijk onderzoek heeft aldus Vader L.van Dinteren aangetoond dat Pasen zelfs tot de vierde eeuw nagenoeg het enige kerkelijke feest was: "Oorspronkelijk moet men alleen het Paasfeest gevierd hebben. Het Paasoktaaf, Pinksteren en Hemelvaart, de Goede Week en de veertigdagentijd, Geboorte en Epifanie ontstaan ruwweg in de loop van de 4^e/5^e eeuw (met misschien aanzetten in de 3^e)". (...) Het is interessant om te zien dat feesten zoals Pinksteren, Kerstmis en Theofanie niet alleen qua inhoud, maar ook qua vorm afhankelijk zijn van Pasen. Baumstark probeerde al in 1938 aan te tonen dat de vigilies van deze feesten afhankelijk zijn van die van het Paasfeest. Hij deed dat op grond van de basisstructuur van de lezingen- roosters. (...) De inhoudelijke eenheid blijkt bovendien nog uit de meer dan frappante parallel tussen de Feest-Iconen van Kerstmis, Theofanie en Pasen, waar Christus telkens afgebeeld wordt als de neerdalende in het duister (de donkere grot) om de mens daaruit te redden.

Tot slot is tekenend dat in sommige officiële boeken Kerstmis ‘Pasen’ genoemd wordt (in de literatuur ook wel ‘Pasen van de Winter’.⁷

Vader Thomas Hopko, mededocent van Vader Alexander op het St.Vladimir’s Seminary te New York, goede vriend en in een later stadium zijn opvolger als deken, schreef over de term ‘het Pasen van de Winter’ het volgende:

“De liturgische verzen en hymnes voor Kerstmis en Epifanie, het Pascha van Christus’ incarnatie en manifestatie in het vlees, herhalen die van Pasen, het Pascha van Christus’ dood en Opstanding. De geboorte en Doop van de Heer zijn direct verbonden met Zijn sterven en opstaan. Hij werd geboren om te sterven. Hij werd gedoopt om te verrijzen. De alheilige Epifanie heet officieel in de Orthodoxe Kerk Theofanie. De harmonie tussen de gebeurtenissen is overweldigend. De schoonheid ervan is bijna meer dan de gelovige kan verdragen.

*Vandaag wordt aan het kruis gehangen
Hij die de aarde boven de wateren heeft gehangen.
Vandaag wordt uit de Maagd geboren
Hij die in Zijn hand de gehele schepping draagt.
De Koning van de engelen
is gekroond met een doornenkroon.
Sterfelijk is Hij, en in doeken gewikkeld,
Die volgens Zijn wezen onaanraakbaar is.
Hij Die de hemel met wolken bekleedt,
is bekleed met het purper van de spot.
God Zelf ligt in een kribbe,
Die in den beginne de hemelen bevestigd heeft.
Hij Die Adam in de Jordaan bevrijd heeft,*

---

7 L.K.M.van Dinteren, Opdat Gods Glorie Openbaar Worde – De ‘lex orandi’ als theologisch verantwoord fundament van orthodoxe missie-theologie, p.80, voetnoot 1

Overigens is het interessant in dit verband het verslag van Egeria te vermelden, de welgestelde Romeinse vrouw die met grote waarschijnlijkheid in 318 het Heilig Land bezocht. Zij zegt namelijk op het feest van de toewijding van Jezus in de tempel: “De veertigste dag na Epifanie wordt hier werkelijk met alle eer gevierd. Want op die dag is er een processie naar de Anastasis, en iedereen gaat mee en alles wordt volgens de juiste ordening met grote vreugde gedaan zoals met Pasen”. (In het land van de Bijbel – Reisverslag van Egeria, een dame uit de vierde eeuw / vertaald en toegevoegd door Vincent Hunink / Uitg.Verloren 2011, p.129, 26)

*aanvaardt de slagen in het gezicht.
 Uit een moederborst wordt met melk gevoed,
 Hij Die in de woestijn het manna deed regenen
 voor het volk.
 De Bruidegom van de Kerk
 is met spijkers doorboord.
 De Bruidegom van de kerk
 roept de wijzen tot Zich.
 De Zoon van de Maagd
 wordt met een speer doorboord.
 En als Zoon van de Maagd
 aanvaardt Hij hun gaven.
 Wij aanbidden Uw lijden, o Christus!
 Wij aanbidden Uw lijden, o Christus!
 Wij aanbidden Uw lijden, o Christus!
 Wij aanbidden Uw geboorte, o Christus!
 Wij aanbidden Uw geboorte, o Christus!
 Wij aanbidden Uw geboorte, o Christus!
 Toon ons ook Uw glorievolle Opstanding!
 Toon ons ook Uw glorievolle Theofanie!⁸*

Jezus lag als een kind in de grot tijdens de regering van Keizer Augustus, om onder Pontius Pilatus in het graf te liggen. Hij werd opgejaagd door Herodes, om door Kajafas gevangen te worden genomen. Hij werd begraven in de Doop, om door het Kruis in de dood af te dalen. Hij werd aanbeden door wijze mannen, opdat de hele schepping Hem zou aanbidden in Zijn triomf over de dood. Het Pascha van Zijn Kruis werd voorbereid door het Pascha van Zijn Komst. Het Pascha van Zijn Opstanding werd begonnen door het Pascha van Zijn Menswording. Het Pascha van Zijn Verheerlijking werd voorzegd door het Pascha van Zijn Doopsel. Dit is wat christenen elk jaar vieren. Het was Vader Alexander Schmemmann die het als eerste betitelde als 'het Winter Pascha'.⁹

8 "Deze verzen worden gezongen tijdens de dienst van de Metten en op het negende uur van de Grote en Heilige Vrijdag en op Kerstavond" (voetnoot en tekst uit: Thomas Hopko, *The Winter Pascha / St.Vladimir's Seminary Press* 1984, p.10v).

9 "Terwijl de Typikon van de Orthodoxe Kerk Kerstmis 'een prachtige drie-daagse Pascha' noemt, werd de uitdrukking 'Winter Pascha' bedacht door Vader Alexander Schmemmann, wijlen decaan en hoogleraar liturgische theologie aan het St.Vladimir's Seminarie, aan wiens nagedachtenis dit

Vader Schmemann spreekt in zijn dagboeken, die hij bijhield tussen 1973 en 1983, het laatste decennium van zijn leven, in zijn beschouwingen over de liturgie vaak over de beleving door de gelovigen. Hij vond de beleving van de liturgie door de gelovigen menigmaal niet diepgaand genoeg. Het is daarom interessant om de wisselwerking te zien tussen Vader Alexanders kennis, die hij presenteert in het artikel over de Heilige Week, alsmede zijn eigen beleving van die Week, zoals hij deze dus verwoordt in zijn dagboeken. Daar tussendoor zien we dan ook nog zijn eigen worstelen m.b.t. de plaats van de Kerk in de moderne tijd en wat haar toekomst zal zijn. Zijn dagboeken werden na zijn dood pas ontdekt en zijn uit het Russisch vertaald door zijn vrouw Juliana. Hij duidt haar aan met een 'L', haar verkorte naam Liane. Zijn vrouw is zijn grote steun en toeverlaat met wie hij lange inhoudelijke gesprekken kan hebben. Als zij dagen lang van huis en op reis is, mist hij haar verschrikkelijk en dat terwijl hij zelf ook zo vaak op reis was. In zijn aantekeningen noemt hij keer op keer zijn eigen vermoeidheid, zijn ziekte en de werken hij tussen al zijn drukke bezigheden nog voor zijn dood wilde afronden, m.n. zijn boek over de Eucharistie.

Eén van Vader Alexander's activiteiten was zijn jarenlange betrokkenheid bij Radio Liberty. Dit radiostation richtte zich met haar uitzendingen op de Sovjet Unie, waar mensen veel te lijden hadden van de dictatuur en het onderdrukken van de vrijheid van godsdienst. De schrijver Alexander Solzjenitsyn, die jarenlang in Siberische kampen gevangen zat, was een van de aandachtige luisteraars. Over de strafkampen schreef Solzjenitsyn een internationale bestseller: 'De Goelag Archipel'. Toen hij eenmaal vrij kwam wilde hij zo snel als maar mogelijk was met Vader Alexander kennismaken. Op zijn beurt volgde ook Vader Alexander het wel en wee van Solzjenitsyn, las diens boeken en gaf er lezingen over. Daarom is als bijlage tot slot uit het boek van Alexander Solzjenitsyns *Stories and Prose poems*¹⁰ het korte verhaal "The Easter Procession,"

---

boek is opgedragen". (voetnoot idem).

10 Zie voetnoot 192. Voor wat betreft de spelling van de naam van deze schrijver wordt in dit boek de oorspronkelijke Engelse aanduiding van de auteursnaam aangehouden, maar in de vertaalde tekst van Vader Alexander Schmemann zal de gebruikelijke Nederlandse spelling 'Solzjenitsyn' gehanteerd worden.

toegevoegd. Zo moge de combinatie van de teksten van beide Russische schrijvers in hun wederzijdse respect voor elkaar verhelderen hoe groot de plaats van het Paasfeest is in de beleving van de Orthodoxe gelovigen en van de Russen in het bijzonder.¹¹

Het is boeiend om gedegen kennis te nemen van de publicaties van Vader Alexander Schmemmann, omdat deze een nieuw licht kunnen werpen op ons eigen liturgisch bewustzijn en mogelijk bijdragen aan een gemeenschappelijke oecumenische beleving, ondanks dat de verschillende tradities hun eigen stijl behouden.

Ter versterking van de catechese van Vader Alexander zijn afbeeldingen van de iconen uit de Heilige Week in dit boek opgenomen. Over de plaats van iconen in de liturgie schrijft hij in zijn boek over de Eucharistie. Voor dit moment is het van belang te weten dat de Orthodoxe Kerk de Grote Vasten begint met de Zondag van de Triomf van de Orthodoxie, waarmee men a.h.w. de oprijlaan naar 'het Feest der Feesten' opgaat. Men viert op deze eerste Vastenzondag de overwinning van de voorstanders van iconen, de iconofielen, op de iconoclasten, die vast wilden houden aan het klassieke beeldenverbod, zoals dat ook door de joden en de moslims tot op de dag van vandaag in stand gehouden wordt. Michel Counot zegt over de verbeterde strijd tussen beide partijen:

“Het concilie van Nicea II van 787 (zevende oecumenische concilie dat de vier voorgaande bezegelt) lijkt beslissend. De iconofielen wordt het vuur aan de schenen gelegd door de iconoclasten, en ze verdedigen de iconenverering met alle mogelijke theologische middelen. Hun overwinning mondt uit in de herinvoering van de iconencultus die een laatste opflakking van geweld veroorzaakt in het begin van de 9^e eeuw (813-842), namelijk onder keizer Leo V de Armeniër. Maar de kloosterwereld houdt stand tot de eindoverwinning in 843, het jaar van de triomf van de orthodoxie (het rechte geloof) over alle ketterijen. De 11de maart is dan ook uit-

---

11 Wie graag een fotografisch beeld wil krijgen van beide schrijvers kan op het internet een aantal foto's van beiden en van Vader Alexander en zijn vrouw Juliana vinden.

geroepen tot feest van de orthodoxie en wordt tot op heden gevierd, elk jaar op de eerste zondag van de Grote Vasten".¹² Wie voor het eerst in een orthodoxe kerk komt ziet al hoe de gelovigen bij binnenkomst eerst de iconen vereren en de afgebeelde heiligen begroeten. Het is zoals wanneer men op bezoek gaat eerst de gastheer of -vrouw begroet, nadat hij of zij de voordeur geopend heeft. De iconen, die in dit boek zijn opgenomen, zijn reeds bestaande iconen van twee professionele iconografen, te weten Joris van Ael uit Gent en Geert Hüsstege uit Eindhoven:

is sinds 1979 zelfstandig iconograaf. Hij ontving zijn vorming bij twee orthodoxe leermeesters te Parijs: Dhr. Bernard Frinking en Dhr. Leonid Ouspensky. Hij realiseerde verschillende belangrijke opdrachten waaronder verscheidene feestdagiconen voor de abdijen van Vlaanderen en Nederland. Tevens een passiecyclus in 16 iconen voor de St. Antoniusparochie van Brasschaat en verscheidene kerken in Vlaanderen en Wallonië. Van 1998 tot 2018 leidde hij sessies iconografie in de abdij van Averbode. Tentoonstellingen van zijn werk waren te zien in Gent, Leuven, Brugge en Antwerpen. Zijn publicaties vindt u in de voetnoot.¹³ Op zijn website zegt Joris over

12 Michel Quenot, De Icoon – Venster op het Absolute / Uitg. Lannoo-Axios (1993).

De grote kerkvader Johannes Damascenus, de laatste van de Griekse Kerkvaders, schreef tussen 726 en 730 zijn *'Tegen hen die de heilige iconen smaden'* (vertaling van F.v.d. Meer en G. Bartelink, uitgegeven door Uitg. Het Spectrum Utrecht/Antwerpen – 1968) waarin hij overtuigend beargumenteerde dat er met het schilderen van iconen geen enkele sprake is van het schenden van het bijbelse beeldenverbod (Ex. 20,4), omdat met de Menswording van God in Jezus er een nieuwe werkelijkheid geldt, zoals Jezus het zegt: "Wie Mij ziet, ziet de Vader" (Joh. 14,6-14). Iconen zijn dus geen afgodsbeelden, maar zijn bedoeld als 'gedachtenisbeeltenissen', zoals de Eucharistie een gedachtenisviering is, een tegenwoordig stellen van de Drieëne die aanwezig wil zijn.

Zie voor de Zondag Triomf van de Orthodoxie ook voetnoot 120.

13 Joris van Ael, Mijn lied draagt uw Naam door de tijden – een studie over liturgie, symbolen en iconen (1996) 2004. Dit is een bijzonder rijke beschouwing over de liturgie en heel haar symboliek. In het kader van de meditaties van Vader Alexander Schmemmann over de Heilige Week is vooral Joris' boek over het lijdensverhaal van de Heer zeer toepasselijk: Joris van Ael, Jezus' lijdensverhaal in 16 iconen / Uitg. Ten Have-Averbode (2007), met op p.96-98 de beschouwing over de icoon 'Jezus beklimt het kruis'.

de plaats van de iconen in het geheel van de liturgie: “Wat een icoon tot icoon maakt, is naast de onveranderlijke thema’s en portretten vooral haar ‘taal’. Deze taal kan men alleen begrijpen als men de diepe werkelijkheid die haar voortbrengt kan aanvoelen. Het gaat om het Christusmysterie zelf waarvan heel de eredienst van de Oosterse Kerk een ‘Symbolgestalt’ wil zijn”.¹⁴

Joris heb ik persoonlijk leren kennen als de drijvende kracht achter het Leerhuis van de Kerkvaders, gevestigd te Gent.¹⁵ Ik heb hem ervaren als een docent met een enorme kennis over de christelijke leermeesters uit de eerste eeuwen. Het Leerhuis presenteert een vijfjaarlijks lesprogramma voor wie zich in de patristiek wil verdiepen en de bronnen van het christelijk geloof wil herontdekken. Ter ondersteuning van die opgedane theoretische kennis organiseert het Leerhuis het ene jaar een reis naar een gebied dat van groot historisch belang is wat betreft de Kerkvaders en het andere jaar een meerdaagse conferentie met boeiende sprekers. Een en ander geschiedt in nauwe samenwerking met de Gentse Orthodoxe parochie Heilige Andreas en de Rooms-katholieke bisdommen van Gent en Brugge.

In dit boek over de Goede of de Heilige Week is de icoon op de voorkant ‘Jezus beklimt het Kruis’ van de hand van Joris van Ael. Deze icoon typeert misschien wel het meest de orthodoxe leer over de Passie van Christus: de Heer zelf heeft in gehoorzaamheid aan de Vader ermee ingestemd het Kruis op zich te nemen, zoals Hij ook iedere leerling, die Hem wil volgen, opdraagt dit te doen in navolging van Hem (Lc.9,23). Dit is eigenlijk een beeld dat de hele Goede of Heilige Week tekent. Het is een uitnodiging aan iedere gelovige zich nadrukkelijk te verdiepen in alle geloofspunten, die deze week de revue passeren!

Ook de iconen van Heilige Donderdag, Grote en Heilige Vrijdag en Zaterdag zijn door Joris van Ael geschilderd. Met dank aan de huidige eigenaar van de twee eerstgenoemde iconen,

---

14 Joris van Ael, ‘Iconen, vanwaar komen ze en wat kunnen ze voor betekenen (2008)/ Bron: <http://iconenjorisvanael.be/Publicaties/index.php> (januari 2023)

15 [Leerhuis van de kerkvaders: https://www.kerkvaders.be/leerhuis](https://www.kerkvaders.be/leerhuis)

de Parochie HH Jacobus en Antonius te Brasschaat-Kapellen, die instemt met deze publicatie.

Geert Husstege schildert eveneens in de Russische stijl. Hij is zijn opleiding begonnen in België, heeft zijn studie in Wenen voortgezet en in Rusland afgerond. Hij maakt zijn eigen tekeningen gebaseerd op traditionele afbeeldingen. Naast opdrachten voor nieuwe iconen in binnen- en buitenland verzorgt hij cursussen iconen-schilderen en geeft lezingen en workshops. Hij heeft verschillende projecten gehad. Zo was er in 2009 de rondreizende tentoonstelling 'Christus-mysterie's'. Dit project heeft hij opgezet rondom het Christus-portret ofwel het 'Heilig Aanschijn'. Het hieraan gekoppelde 'Franciscus-project' betreft iedere mens ongeacht zijn afkomst of situaties bij onze maatschappij. Het doel is om samen één familie te zijn en de vrede in ieders leven en in de wereld te bevorderen. De pauselijke encycliek *Pacem in Terris* van Johannes XXIII is zijn richtsnoer.

De bescheiden context van deze voorliggende uitgave laat een dieper ingaan op de betekenis van de afgebeelde iconen helaas niet toe. Er zijn echter talloze publicaties o.a. van bovengenoemde iconografen, websites en iconenschildercursussen die daarin voorzien.

Mijn dank gaat uit naar Joris van Ael en Geert Hüsstege, alsmede naar de monialen van het Klooster Moeder Gods Portaitissa, voor hun nauwgezette tekstcorrecties en bovendien veel dank aan de uitgever, die met groot enthousiasme en betrokkenheid het samenstellen van dit boek begeleid heeft.

Tot slot: bij een vertaling van een tekst van een schrijver die reeds overleden is, lijkt de aandacht zich te richten op het verleden, maar een vertaling wordt opgesteld vanuit de overtuiging dat de overleden schrijver in een heden leefde dat nog steeds als een heden betekenis kan hebben voor de tegenwoordige tijd. De omstandigheden toen en nu verschillen, maar de onderliggende patronen zijn hetzelfde, zoals bijvoorbeeld de eeuwenoude conflicten tussen macht en liefde, tussen eindigheid en oneindigheid en vooral tussen geloof en ongelooft. Vader Alexander Schmemmann heeft zich intensief

betrokken gevoeld bij de mensen in zijn tijd, om wier lot hij begaan was in zijn eigen Orthodoxe Kerk, in de andere Kerken, maar hij was ook meer dan begaan met het lot van de wereld waarin hij leefde. Het is niet moeilijk om te achterhalen hoe hij zich zou opstellen in de onze tijd. Ook in deze tijd, anno 2023, zou hij zich met zijn heldere inzicht in scherpe bewoordingen hebben uitgelaten over het huidige conflict tussen Rusland en de Oekraïne. Zijn stem zou overal in Rusland, maar ook in de Oekraïne te horen zijn via Radio Liberty. Hij zou opkomen voor de waarheid, voor recht en gerechtigheid. Toch zou zijn boodschap zowel vredelievend als verzoenend zijn. Hij zou een levend bewijs zijn dat het Oosten en het Westen deel uit kunnen maken van één wereld door in vrede en eendrachtig met elkaar aan elkaars toekomst te bouwen. Moge daarom in dit boek de stem van Vader Alexander doorklinken als een oproep tot verzoening.

Thomas van der Horst, vertaler

Zondag 5 maart 2023 – Zondag van de Triomf van de Orthodoxie

Lazaruszaterdag (Geert Hüsstege)

I. LAZARUSZATERDAG

Het begin van het Kruis: Zaterdag van Lazarus

“Nu wij de Veertig Dagen volbracht hebben.... vragen wij de Heilige Week van Uw Lijden te mogen zien.” Met deze woorden, die in de Vespers van Goede Vrijdag gezongen worden, eindigt de Vastentijd en begint voor ons de jaarlijkse herdenking van het lijden, de dood en de Verrijzenis van Christus. Het begint op de Zaterdag van Lazarus.¹⁶ Het dubbele feest van de opwekking van Lazarus en de Intocht van de Heer in Jerusalem wordt in de liturgische teksten beschreven als ‘het begin van het Kruis.’ Het moet daarom binnen de context van de Heilige Week gezien worden. Het gemeenschappelijke tropaar¹⁷ van deze twee dagen zegt expliciet dat Christus de waarheid van de opstanding van allen bevestigt door Lazarus uit de doden op te wekken. Het is van zeer groot belang dat wij in de duisternis van het Kruis binnengeleid worden door een van de twaalf grote feesten van de Kerk. Licht en vreugde schijnen niet alleen aan het eind van de Heilige Week, maar tevens aan haar begin. Zij verlichten de duisternis zelf en openbaren zijn diepste betekenis.

16 De zaterdag voorafgaand aan Palmzondag.

17 ‘Tropaar’ komt van het Griekse ‘troparion’ dat ‘wijsje’ betekent, een kleinwoord van ‘tropos’ (wijze, toon). Het is een kort liturgisch gezang van de byzantijnse ritus. Meestal bestaat het uit één oratorisch-lyrische periode waarbij de hoofdinhoud besloten wordt door een korte doxologische formule (‘Heer, eer zij U’) of een smeekbede. Deze aanroeping werd vroeger, na inlassing van psalmverzen of Eer aan de Vader, telkens herhaald (deze wijze van uitvoering is nog bewaard op 24 dec. en 5 jan. en in de Goede Week bij de troparia vóór de profetiën). Door zijn bondige formulering, eenvoudige structuur (meestal nevenschikkend zinsverband) en ritmische cadenzen, gemarkeerd door verhoging van toon op de sterke accenten die, ook in het Griekse origineel, nooit een octaaf overschrijden, is het tropaar een echt populair liturgisch gezang. Daar het hoofdtropaar van een feest in alle liturgische diensten voorkomt, vaak zelfs driemaal herhaald, is het een kostbaar volksbezit geworden, zoals dit in het westen eeuwenlang de traditionele Maria-antifonen en sacramentshymnen zijn geweest. (Bron: Liturgisch Woordenboek / J.J.Romen & Zonen, Roermond en Maaseik (1958-1962), p.2717